

Zbigniew Judycki

Polacy w rzymskiej purpurze, cz. II

Niepodległość i Pamięć 25/1 (61), 317-340

2018

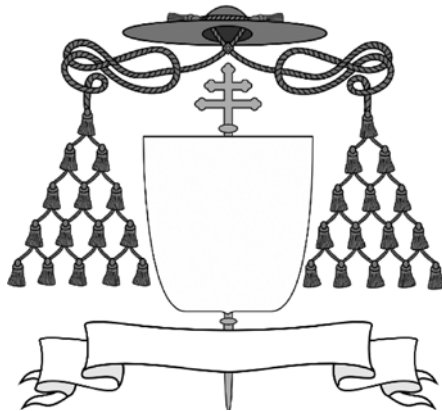
Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Zbigniew Judycki

Muzeum Niepodległości w Warszawie

Polacy w rzymskiej purpurze, cz. II

Po pierwszej wojnie światowej, w okresie II Rzeczypospolitej, papież Benedykt XV podniósł do godności kardynalskiej dwóch Polaków: arcybiskupa warszawskiego Aleksandra Kakowskiego oraz arcybiskupa gnieźnieńskiego i poznańskiego Edmunda Dalbora, natomiast Pius XI w 1927 roku arcybiskupa gnieźnieńskiego i poznańskiego Augusta Hlonda. Na nominacje te nie miały zasadniczo już wpływu władze krajowe, gdyż biskupi bardziej koncentrowali się na sprawach kościelnych niż polityce państwowej.

Aleksander Kakowski, ur. 5 lutego 1862 we wsi Dębiny k. Przasnysza, zm. 30 grudnia 1938 w Warszawie. Studiował w Warszawie, Petersburgu i w Rzymie. W latach 1886–1912, m.in. profesor i rektor Seminarium Duchownego w Warszawie, kanonik kapituły warszawskiej, rektor Akademii Duchownej w Petersburgu. W 1913 mianowany arcybiskupem metropolitą warszawskim. Po uprzednio uzyskanej aprobachie papieskiej w 1917 wszedł

w skład Rady Regencyjnej i Rady Stanu jako przedstawiciel hierarchii kościelnej. W 1919 papież Benedykt XV mianował go kardynałem prezbiterem tytułu Sancti Augustini oraz członkiem kongregacji: Sakramentów, Propagandy Wiary oraz Seminariów i Uniwersytetów. Był współzałożycielem Wydziału Teologicznego na Uniwersytecie Warszawskim (1918) i założycielem Instytutu Wyższej Kultury Religijnej w Warszawie (1937). Rozwinął działalność Akcji Katolickiej. Od 1925 używał dożywotnio tytułu prymas Królestwa Polskiego.

Edmund Dalbor, ur. 30 października 1869 w Ostrowie Wielkopolskim, zm. 13 lutego 1926 w Poznaniu. Po ukończeniu studiów na Uniwersytecie Gregoriańskim w Rzymie pracował w Poznaniu, a następnie w Gnieźnie, gdzie m.in. był kierownikiem katedry prawa kanonicznego w Seminarium Duchownym. W 1915 prekonizowany arcybiskupem gnieźnieńskim i poznańskim (pierwszy prymas Polski Odrodzonej), a w 1919 wyniesiony przez papieża Benedykta XV do godności kardynała-prezbitera tytułu Sancti Joannis ante Portam Latinam, otrzymał jednocześnie nominację na członka kongregacji Soboru oraz Obrządków i Seminariów. Nazywany był „Wielkim Jałmużnikiem całej Polski” z uwagi na imponujące rozmiary jego działalności charytatywnej. Za pracę oświatową i charytatywną uniwersytety w Krakowie, Lwowie i Münster nadały mu doktoraty *honoris causa*, a prezydent Francji uhonorował go Wielką Wstęgą Legii Honorowej (w tym czasie odznaczenie to spośród członków Świętego Kolegium posiadał jedynie kardynał Mercier).

August Hlond, ur. 5 lipca 1881 w Bręczkowicach k. Mysłowic, zm. 22 października 1948 w Warszawie; salezjanin. Po ukończeniu studiów na Uniwersytecie Gregoriańskim w Rzymie pracował w polskich zakładach salezjańskich, a następnie przez trzy lata pełnił funkcję pierwszego inspektora prowincji salezjańskiej austro-węgiersko-niemieckiej z siedzibą w Wiedniu. W 1922 papież Pius XI powołał go na stanowisko administratora apostolskiego Górnego Śląska. W trzy lata później został pierwszym w historii biskupem katowickim, a w 1926 arcybiskupem gnieźnieńskim i poznańskim, prymasem Polski. W 1927 papież mianował go kardynałem-prezbiterem tytułu Sanctae Mariae de Pace. Był opiekunem emigracji i założycielem Towarzystwa Chrystusowego dla Wychodźstwa. Podczas II wojny światowej przebywał na wygnaniu, gdzie przeciwstawiając się niemieckiej propagandzie informował świat o zbrodniach hitlerowskich. W 1944 aresztowany

we Francji przez gestapo i więziony do kwietnia 1945. Po powrocie do Polski, wyposażony w specjalne pełnomocnictwo papieskie, ustanowił administrację kościelną na odzyskanych ziemiach zachodnich i północnych. W 1946, po uchyleniu unii personalnej archidiecezji gnieźnieńskiej i poznańskiej, mianowany został arcybiskupem metropolitą warszawskim z zachowaniem arcybiskupstwa gnieźnieńskiego.

Od zakończenia II wojny światowej do 1978 roku, czyli do pontyfikatu polskiego papieża nominacje kardynalskie otrzymali dwaj arcybiskupi krakowscy: Adam Stefan Sapięha i Karol Wojtyła, arcybiskup wrocławski Bolesław Kominek oraz arcybiskup tytularny Plestii Bolesław Filipiak. W 1953 godność kardynalską otrzymał arcybiskup gnieźnieński i warszawski Stefan Wyszyński, ale władze PRL odmówiły mu zgody na wyjazd do Rzymu. Kilka miesięcy później został aresztowany i był więziony do 1956 roku. Kapelusze kardynalski odebrał dopiero w 1957 roku i przez ponad 14 lat był jedynym Polakiem w Świętym Kolegium.

Adam Stefan Sapięha, ur. 14 maja 1867 w Krasiczynie k. Przemyśla, zm. 23 lipca 1951 w Krakowie. Studiował w Lille, Krakowie, Lwowie, Innsbrucku i Rzymie. W latach 1906–1911 przebywał w Rzymie pracując w Komisji Kodyfikacyjnej Prawa Kanonicznego. Prekonizowany biskupem krakowskim w 1911 (od 1925 pierwszy arcybiskup metropolita krakowski). W okresie okupacji hitlerowskiej stał nieformalnie na czele Kościoła w Polsce. Rozwinął szeroko zakrojoną działalność charytatywną. Utworzył Obywatelski Komitet Pomocy Ofiarom Wojny oraz współpracował z Naczelną Radą Główną i Polskim Czerwonym Krzyżem. Po zakończeniu wojny stawał w obronie prześladowanych przez władzę państwową byłych żołnierzy Armii Krajowej oraz występował do rządu z memoriałami o zagwarantowanie wolności sumienia i swobody wyznania dla Polaków. W 1946 papież Pius XII nadał mu godność kardynała-prezbitera tytułu *Santae Mariae Nuovae* i powołał na członka Kongregacji dla Kościołów Wschodnich oraz Kongregacji Seminariorów i Uniwersytetów.

Stefan Wyszyński, ur. 3 sierpnia 1901 w Zuzeli, zm. 28 maja 1981 w Warszawie. Studiował w Seminarium Duchownym we Włocławku i na Katolickim Uniwersytecie Lubelskim. W czasie II wojny światowej, m.in. kapelan Armii Krajowej. W 1946 prekonizowany biskupem lubelskim, a w 1949 mianowany arcybiskupem gnieźnieńskim i warszawskim.

Wyniesiony w 1953 do godności kardynała-prezbitera tytułu Sanctae Mariae trans Tiberim przez papieża Piusa XII. W 1953 aresztowany i więziony do 1956. Przewodniczący wszystkich uroczystości millenijnych (1966). Współorganizator życia religijnego na ziemiach zachodnich i północnych. Kształtował etos narodu w duchu wartości chrześcijańskich. Autor programu duszpasterskiego Wielkiej Nowenny i Sacrum Poloniae Millennium. W latach 1965–1970, podczas wystąpień studentów i gdańskich robotników zdecydowanie stanął po ich stronie, broniąc praw człowieka i narodu. Nazwany Prymasem Tysiąclecia, był po Janie Pawle II jedną z największych indywidualności wszech czasów w historii Kościoła polskiego.

Karol Wojtyła, ur. 18 maja 1920 w Wadowicach, zm. 2 kwietnia 2005 w Watykanie. W czasie II wojny światowej robotnik w zakładach chemicznych „Solvay” w Borku Fałęckim k. Krakowa 1940–1944. Studiował na Uniwersytecie Jagiellońskim w Krakowie w systemie tajnego nauczania, jako kleryk zakonspirowanego Książęco-Metropolitalnego Seminarium Duchownego w Krakowie 1942–1946, a następnie na Papieskim Uniwersytecie Świętego Tomasza „Angelicum” w Rzymie (doktorat) 1946–1948; habilitacja na Uniwersytecie Jagiellońskim w Krakowie 1953. W latach 1938–1945, zainteresowany aktorstwem i poezją, współpracował z teatrem studenckim „Studio 39” oraz utworzył wspólnie z M. Kotlarczykiem tajny Teatr Rapsodyczny. Wikariusz parafii w Niegowici koło Bochni 1948–1949; wikariusz kolegiaty Świętego Floriana w Krakowie 1949–1951; duszpasterz akademicki w Krakowie 1951–1958; wykładowca katolickiej etyki społecznej na Uniwersytecie Jagiellońskim i w krakowskich seminariach duchownych 1951–1954; pracownik naukowy (wykładowca 1954–1956, zastępca profesora 1956–1957, docent 1957–1976, profesor honorowy 1976–2005) Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego; biskup pomocniczy w Krakowie 1958; wikariusz kapitulny Kapituły Krakowskiej 1962–1964; arcybiskup metropolita krakowski 1963–1978 (kreowany kardynałem-prezbiterem tytułu Sancti Caesarei in Palatio 1967); członek Rady Sekretariatu Synodu Biskupów w Rzymie 1971; przewodniczący: Komisji do Spraw Apostolstwa Świeckich, Komisji do Spraw Nauki Katolickiej 1975–1978; członek: Komisji do Spraw Instytucji Polskich w Rzymie, Komisji do Spraw Duszpasterstwa Ogólnego 1975–1978; przewodniczący delegacji Episkopatu Polski na trzecie Sympozjum Biskupów Europy w Rzymie 1975. Podczas konklawe 16 października 1978 został wybrany papieżem. Przyjął imię Jan Paweł II. Jego pontyfikat charakteryzował

dialog ze światem, ekumenizm, troska o rozwój kultury i pokoju, obrona godności człowieka, uzasadnienie katolickich zasad moralnych, opcja na rzecz ubogich. Jego postawa i osobowość przyczyniała się w dużym stopniu do przyspieszenia reform demokratycznych i upadku komunizmu w Polsce, a pośrednio w całym bloku komunistycznym w Europie. W dziedzinie teologii i w kwestiach moralnych potwierdził tradycyjne nauczanie Kościoła w sprawach małżeństwa, rozwodów, homoseksualizmu, zapobiegania ciąży, aborcji, celibatu księży i święceń kobiet. Był pierwszym papieżem, który w pełni korzystał ze środków masowego przekazu do głoszenia Ewangelii. Wygłosił ponad 20 tysięcy kazań spisanych na 100 tysiącach stron. Wydał encykliki: *Redemptor hominis* (o Jezusie Chrystusie Odkupicielu człowieka) 1979, *Dives in misericordia* (o Bożym miłosierdziu) 1980, *Laborem exercens* (o pracy ludzkiej – z okazji 90. rocznicy encykliki *Rerum novarum*) 1981, *Slavorum Apostoli* (w 1100. rocznicę dzieła ewangelizacji świętych Cyryla i Metodego) 1985, *Dominum et Vivificantem* (o Duchu Świętym w życiu Kościoła i świata) 1986, *Redemptoris Mater* (o błogosławionej Maryi Dziewicy w życiu pielgrzymującego Kościoła) 1987, *Sollicitudo rei socialis* (z okazji 20. rocznicy ogłoszenia *Populorum progressio*) 1987, *Redemptoris missio* (o stałej aktualności posłania misyjnego – w 25. rocznicę soborowego dekretu *Ad gentes*) 1990, *Centesimus annus* (w 100. rocznicę encykliki *Rerum novarum*) 1991, *Veritatis splendor* (o niektórych podstawowych problemach nauczania moralnego Kościoła) 1993, *Evangelium vitae* (o wartości i nienaruszalności życia ludzkiego) 1995, *Ut unum sint* (o działalności ekumenicznej) 1995, *Fides et ratio* (o relacjach między wiarą a rozumem) 1998, *Ecclesia de eucharistia* (o Eucharystii w życiu Kościoła) 2003. Ogłosił 18 adhortacji i konstytucji apostolskich, m.in.: *Pastor Bonus* (dotyczącą funkcjonowania kurii rzymskiej) 1988, *Ex corde Ecclesiae* (o uniwersytetach katolickich) 1990, *Fidei depositum* (zapowiadającą wydanie nowego katechizmu rzymskiego) 1994 oraz opublikował 92 oficjalne listy apostolskie, m.in.: *Domicea Ceane* (o tajemnicy i kulcie Eucharystii) 1980, *Egregiae virtutis* (ogłaszający współpatronami Europy świętych Cyryla i Metodego) 1980, *Les grandes mystères* (w sprawie Libanu) 1984, *Do młodych całego świata* (z okazji Międzynarodowego Roku Młodości) 1985, *Euntes in mundum* (na 1000-lecie chrztu Rusi Kijowskiej) 1988, *Mulieris dignitatem* (o godności i powołaniu kobiety) 1988, *Ordinatio sacerdotalis* (wyrażający negatywny stosunek Stolicy Apostolskiej wobec dopuszczania kobiet do kapłaństwa w Kościele anglikańskim) 1994. W 1983 ogłosił bullę *Aperite portas Redemptoris* zapowiadającą Rok Święty

Zbawienia dla upamiętnienia śmierci Chrystusa, a w 1987 rozpoczęcie Roku Maryjnego. Autor opracowań naukowych, artykułów, utworów poetyckich i dramatów (pod pseudonimami: Andrzej Jawień, Stanisław Andrzej Gruda oraz opatrzone kryptonimem A.J.) oraz publikacji książkowych, m.in.: *Miłość i odpowiedzialność. Studia etyczne* (Lublin 1960), *Osoba i czyn* (Kraków 1969), *U podstaw odnowy. Studium o realizacji Vaticanum II* (Kraków 1972), *Znak, któremu sprzeciwić się będą. Rekolekcje w Watykanie. Rzym-Watykan Stolica Apostolska 5–12 III 1976* (Poznań 1976), *Pielgrzymka Jana Pawła II do Polski. Przemówienia, dokumenty* (Poznań–Warszawa 1979), *Kazania 1962–1978* (Kraków 1979), *Von der Königwürde des Menschen* (Augsburg 1980), *Brat naszego Boga* (1980), *Poezje i dramaty* (1980), *Poezje wybrane* (Warszawa 1987), *Elementarz etyczny* (Wrocław 1982), *Nauczyciel i Pasterz. Listy pasterskie – komunikaty – zarządzenia 1959–1978*, opr. M. Jagosz (Rzym 1987), *Przed sklepem jubilera* (Kraków 1988), *Wybór kazań nowohuckich*, opr. J. Stożek (Kalwaria Zebrzydowska 1989), *Przekroczyć próg nadziei* (Lublin 1994), *Sonety. Magnificat*, opr. S. Dziedzic (Kraków 1995), *Psalterz – Księga słowiańska*, opr. S. Dziedzic (Kraków 1996), *Dramaty* (Kraków b.d.), *Tryptyk rzymski* (Kraków 2003), *Wstańcie, chodźmy!* (Kraków 2004). W 1983 wprowadził nowy Kodeks Prawa Kanonicznego, w opracowaniu którego brał czynny udział. Tradycyjnie odbywał audiencje generalne na placu Świętego Piotra i w sali Nerviego (1160 audiencji ogólnych, na których spotkał ok. 17 milionów ludzi ze wszystkich stron świata), przyjmował gości i pielgrzymki w prywatnej rezydencji w Castel Gandolfo. W dniu 13 maja 1981, podczas audiencji generalnej na placu Świętego Piotra, został postrzelony przez Turka M. Ali Ağcę. W czasie pielgrzymek przemierzył 1 mln 247 tys. 213 km. Odbył 146 podróży we Włoszech i 104 za granicę odwiedzając 129 krajów: [1979] Dominikana (Santo Domingo), Meksyk (m. Meksyk, Puebla, Oaxaca, Cuilapan, Guadalajara, Monterrey), Wyspy Bahama (Nassau), Polska (Warszawa, Gniezno, Częstochowa, Oświęcim, Kraków, Kalwaria Zebrzydowska, Wadowice, Nowy Targ), Irlandia (Dublin, Drogheda, Clonmacnoise, Galway, Knock, Maynooth, Limerick, Shannon), USA (Boston, Nowy Jork, Filadelfia, Des Moines, Chicago, Waszyngton), Turcja (Ankara, Sztambuł, Izmir, Efez); [1980] Zair (Kinszasa, Kisangani), Kongo (Brazzaville), Kenia (Nairobi), Ghana (Akra, Kumasi), Górna Wolta (Uagadugu), Wybrzeże Kości Słoniowej (Abidżan, Jamusukro, Adzopé), Francja (Paryż, Lisieux), Brazylia (Brasilia, Belo Horizonte, Rio de Janeiro, Sao Paulo, Aparecida, Sao Jose, Porto Alegre, Kurytyba, Salvador de Bahia, Recife,

Teresina, Belem do Para, Fortaleza, Manaus), RFN (Kolonia, Bonn, Osnabrück, Moguncja, Fulda, Altötting, Monachium); [1981] Pakistan (Karaczi), Filipiny (Manila, Quezon, Cebu, Davao, Bacolod, Iloilo, Legaspi, Subic, Morong, Baguio), Guam USA (Agana), Japonia (Tokio, Hiroszima, Nagasaki), Alaska (Anchorage); [1982] Nigeria (Lagos, Enugu, Onitsha, Kaduna, Ibadan), Benin (Kotonu), Gabon (Libreville), Gwinea Równikowa (Malabo, Bata), Portugalia (Lizbona, Fatima, Vila Viosa, Koimbra, Sameiro, Porto), Wielka Brytania (Londyn, Canterbury, Coventry, Liverpool, Manchester, York, Edynburg, Glasgow, Cardiff), Argentyna (Buenos Aires, Lujan), Szwajcaria (Genewa), San Marino (San Marino), Hiszpania (Madryt, Awila, Alba de Tormes, Salamanka, Guadelupe, Toledo, Segovia, Sewilla, Grenada, Loyola, Javier, Saragossa, Montserrat, Barcelona, Walencja, Alcira, Santiago de Compostela); [1983] Kostaryka (San José), Nikaragua (Managua, León), Panama (Panama), Salvador (San Salvador), Gwatemala (Gwatemala, Quezaltenango), Honduras (Tegucigalpa, San Pedro Sula), Belize (Belize), Haiti (Port au Prince), Polska (Warszawa, Niepokalanów, Częstochowa, Poznań, Katowice, Wrocław, Góra św. Anny, Kraków), Francja (Tarbes, Lourdes), Austria (Wiedeń, Mariazell); [1984] Korea Południowa (Seul, Kwangdżu, Sorokdo, Taegu, Pusan), Papua Nowa Gwinea (Port Moresby, Mount Hagen), Wyspy Salomona (Honiara), Tajlandia (Bangkok, Phanat Nikhom, Sampran), Alaska (Fairbanks), Szwajcaria (Kloten, Lugano, Genewa, Chambésy, Fryburg, Belp, Kehrsatz, Lohn, Berno, Flüeli, Sachseln, Einsiedeln, Lucerna, Sion), Kanada (Quebec, Trois Rivieres, Montreal, St. John's, Moncton, Halifax, Toronto, Huronia, Winnipeg, St. Boniface, Edmonton, Yellowknife, Vancouver, Ottawa), Hiszpania (Saragossa), Dominikana (Santo Domingo), Puerto Rico (San Juan); [1985] Wenezuela (Caracas, Maracaibo, Mérida, Ciudad Guayana), Ekwador (Quito, Latacunga, Cuenca, Guayaquil), Peru (Lima, Arequipa, Cuzco, Ayacucho, Callao, Piura, Trujillo, Iquitos), Trynidad-Tobago (Port of Spain), Holandia (Eindhoven, Den Bosch, Haga, Utrechy, Maastricht, Amersfoort), Luksemburg (Luksemburg, Esch/Alzette, Echternach), Belgia (Bruksela, Antwerpia, Ypres, Gent/St. Denijs, Westrem, Mechelen, Beauraing, Namur, Liege, Lowanium, Tilff, Banneux, Bierst), Togo (Lomé, Pya, Kara, Togoville), Wybrzeże Kości Słoniowej (Abidżan), Kamerun (Jaunde, Garoua, Bamenda, Duala), Republika Środkowoafrykańska (Bangi), Zair (Kinszasa, Lubumbashi), Kenia (Nairobi, Masai Mara Park), Maroko (Casablanca), Lichtenstein (Vaduz); [1986] Indie (Delhi, Ranczi, Kalkuta, Szillong, Madras, Goa, Mangalore, Koczin, Triczur, Kottajam, Trivandrum, Bombaj,

Vasai, Pune), Kolumbia (Bogota, Chiquinquirá, Medellín, Armero, Lérica, Bucaramanga, Cartagena, Barranquilla), Święta Łucja (Saint Lucia), Francja (Lyon, Taizé, Paray-le-Monial, Dardilly, Ars, Annecy), Bangladesz (Dhaka), Singapur (Singapur), Fidżi (Suva), Nowa Zelandia (Auckland, Wellington, Christchurch), Australia (Canberra, Brisbane, Sydney, Hobart, Melbourne, Darwin, Alice Springs, Adelaide, Perth), Seszele (Victoria); [1987] Urugwaj (Montevideo), Chile (Santiago, Valparaiso, Punta Arenas, Puerto Montt, Concepción, Temuco, La Serena, Antofagasta), Argentyna (Buenos Aires, Bahia Blanca, Viedma, Mendoza, Córdoba, Tucumán, Salta, Corrientes, Paraná, Rosario), RFN (Kolonja, Bonn, Monastyr, Kevelaer, Bottrop, Essen, Gelsenkirchen, Düsseldorf, Monachium, Augsburg, Spira, Stuttgart), Polska (Warszawa, Lublin, Tarnów, Kraków, Szczecin, Gdynia, Gdańsk, Częstochowa, Łódź), USA (Miami, Columbia, Nowy Orlean, San Antonio, Phoenix, Los Angeles, Monterey, Carmel, San Francisco, Detroit), Kanada (Fort Simpson, Edmonton); [1988] Urugwaj (Montevideo, Melo, Florida, Salto), Boliwia (La Paz, Cochabamba, Oruro, Sucre, Santa Cruz, Tarija), Peru (Lima), Paragwaj (Asunción, Villarrica, Mariscal Estigarribia, Encarnación, Caacupé), Austria (Wiedeń, Eisenstadt, Mauthausen, Salzburg, Enns, Klagenfurt, Gurk, Innsbruck), Zimbabwe (Harare, Bulawayo), Botswana (Gaborone), Lesotho (Maseru, Thaba Bosiu, Roma), Suazi (Manzini), Mozambik (Maputo, Beira, Nampula), Francja (Strasburg, Metz, Nancy, Mont-St.-Odile, Miluza); [1989] Madagaskar (Antananarivo, Antsiranana, Fianaranantsoa), Reunion (St. Denis), Zambia (Lusaka, Kitwe), Malawi (Blantyre, Lilongwe), Norwegia (Oslo, Trondheim, Tromsø), Islandia (Reykjavik, Tingvellir), Finlandia (Helsinki, Turku), Dania (Kopenhaga, Roskilde, Rm), Szwecja (Sztokholm, Uppsala, Vadstena, Linköping), Hiszpania (Santiago de Compostela, Oviedo, Covadonga), Korea Południowa (Seul), Indonezja (Dżakarta, Jogjakarta, Dili, Maumere, Ritapiret, Medan), Mauritius (Plaisance, Port Louis, Mont Thabor, La Ferme, Rose Hill, Sainte-Croix, Curepipe); [1990] Republika Wysp Zielonego Przylądka (Isola del Sale, Praia, Midelo), Gwinea Bissau (Bissau, Cumura), Mali (Bamako), Burkina Faso (Uagaduga, Bobo Dioulasso), Czad (N'Dżamena, Moundou, Sarh), Czechosłowacja (Praga, Velehrad, Bratysława), Meksyk (m. Meksyk, Aguascalientes, San Juan de los Lagos, Durango, Chihuahua, Monterrey, Tuxtla Gutiérrez, Villahermosa, Zacatecas), Curaçao–Antyle Holenderskie (Willemstad), Malta (Luqa, Attard, Mellieha, Ta'Pinu, Victoria, Cottonera, St. Julian's, Ta'Qali, Rabat, Tal Virtu, Mdina, Floriana), Tanzania (Dar es Salaam, Songea, Mwanza, Tabora, Moshi),

Rwanda (Kigali, Kabgayi), Burundi (Bujumbura, Gitega), Wybrzeże Kości Słoniowej (Jamusukro); [1991] Portugalia (Lizbona, Angra do Heroísmo, Ponta Delgada, Funchal, Fatima), Polska I (Koszalin, Rzeszów, Przemyśl, Lubaczów, Kielce, Radom, Łomża, Białystok, Olsztyn, Włocławek, Płock, Warszawa), Polska II (Kraków, Wadowice, Częstochowa), Węgry (Budapeszt, Ostrzyhom, Pecz, Mariápócs, Nyiregyháza, Debreczyn, Szombathely), Brazylia (Natal, Sao Luis, Brasilia, Goiania, Cuiabá, Campo Grande, Florianópolis, Vitória, Maceió, Sao Salvador da Bahia); [1992] Senegal (Dakar, Ziguinchor, Poponguine, Gorée), Gambia (Banjul), Gwinea (Konakry), Angola (Luanda, Huambo, Lubango, Kabinda, M'Banza Congo, Benguela), Wyspy św. Tomasza i Wyspa Księżycowa (Sao Tomé); Dominikana (Santo Domingo, Higüey); [1993] Benin (Kotonu, Parakou), Uganda (Kampala, Entebbe, Gulu, Kasese, Soroti), Sudan (Chartum), Albania (Tirana, Szkodra), Hiszpania (Sevilla, Dos Hermanas, Huelva, Moguer, Paolos de la Frontera, La Rábida, El Rocio, Madryt), Jamajka (Kingston), Meksyk (Mérida, Izamal), USA (St. Malo, Denver), Litwa (Wilno, Kowno, Szawle, Szydłowo), Łotwa (Ryga, Agłona), Estonia (Tallin); [1994] Chorwacja (Zagrzeb); [1995] Filipiny (Manila), Papua Nowa Gwinea (Port Moresby), Australia (Sydney), Sri Lanka (Koloombo), Czechy (Praga, Ołomuniec, Ostrawa), Polska (Skoczów, Bielsko-Biała, Żywiec), Belgia (Bruksela), Słowacja (Bratysława, Nitra, Sastin, Koszyce, Preszow, Spiska Kapitula, Lewocza, Poprad), Kamerun (Juande), Republika Południowej Afryki (Johannesburg, Pretoria), Kenia (Nairobi), USA (Newark, Nowy Jork, Yonkers, Baltimore); [1996] Gwatemala (Gwatemala, Esquipulas), Nikaragua (Managua), Salwador (San Salvador), Wenezuela (Caracas, Coromoro), Tunezja (Tunis, Kartagina), Słowenia (Lublana, Postojna, Maribor), Niemcy (Paderborn, Berlin), Węgry (Budapeszt, Pannonhalma, Győr), Francja (Tours, Saint Laurent, Ste.-Anne-d'Auray, Reims); [1997] Bośnia-Hercegowina (Sarajewo), Czechy (Praga, Hradec Králové), Liban (Bejrut, Harissa), Polska (Wrocław, Legnica, Gorzów Wlkp., Gniezno, Poznań, Kalisz, Częstochowa, Zakopane, Ludźmierz, Dukla, Krosno, Kraków), Francja (Paryż, Evry), Brazylia (Rio de Janeiro); [1998] Kuba (Hawana, Santa Clara, Camagüey, Santiago de Cuba), Nigeria (Abudża, Enugu, Onitsha), Austria (Salzburg, Wiedeń, St. Pölten), Chorwacja (Zagrzeb, Marija, Bistrica, Split); [1999] Meksyk (m. Meksyk, Guadalupe), USA (St. Louis), Rumunia (Bukareszt), Polska (Gdańsk, Sopot, Pelplin, Elbląg, Licheń, Bydgoszcz, Toruń, Ełk, Wigry, Siedlce, Drohiczyn, Warszawa, Sandomierz, Zamość, Radzymin, Łowicz, Sosnowiec, Kraków, Stary Sącz, Wadowice, Gliwice,

Częstochowa), Słowenia (Maribor), Indie (Delhi,), Gruzja (Tbilisi, Mccheta); [2000] Egipt (Kair, Góra Synaj), Jordania (Amman, góra Nebo, Wadi al. Charrar), Izrael (Tel Awiw, Jerozolima, Betlejem, Deheisza, Korazim, Góra Błogosławieństw, Kafarnaum, Nazaret), Portugalia (Lizbona, Fatima); [2001] Grecja (Ateny), Syria (Damaszek, Kunejtra), Malta (Gudja, La Valletta, Floriana), Ukraina (Kijów, Lwów), Kazachstan (Astana), Armenia (Erywań, Eczmiadzyn, Chor Wirap); [2002] Azerbejdżan (Baku), Bułgaria (Sofia, Klasztor Rylski, Płowdiw), Kanada (Toronto), Gwatemala (m. Gwatemala), Meksyk (m. Meksyk), Polska (Kraków, Kalwaria Zebrzydowska); [2003] Hiszpania (Madryt), Chorwacja (Rijeka, Dubrownik, Zadar, Osijek, Dżakovo), Bośnia i Hercegowina, Słowacja; [2004] Szwajcaria, Francja (Lourds).

Jego działalność ekumeniczna wyraża się m.in. w spotkaniach z przywódcami innych wyznań, np. w Stambule spotkał się z patriarchą Dimitriossem I Papadopulosem 1979, uczestniczył w ekumenicznym nabożeństwie w rzymskiej świątyni ewangelicko-luterańskiej 1983, odwiedził rzymską Synagogę Większą 1986, przyjmował na audiencji arcybiskupa Canterbury, prymasa Kościoła anglikańskiego 1989. Podczas pielgrzymki do Ziemi Świętej przyczynił się do pojednania między chrześcijanami a żydami. Włączył Stolicę Apostolską do rozwiązywania konfliktów światowych, m.in.: apelował do ajatollaha R. Chomeiniego o uwolnienie zakładników amerykańskich przetrzymywanych w Teheranie; wzywał do modlitw za pomyślność rozmów rozbrojeniowych w Genewie i Waszyngtonie; wzywał do ratowania Libanu; występował w obronie niewinnych ofiar konfliktów zbrojnych, wojen i zamachów terrorystycznych w Czeczenii, Jugosławii, USA i krajach afrykańskich. Wielokrotnie apelował w sprawie biednych i głodujących ludzi. W 1984 ustanowił Fundację Jana Pawła II na rzecz Sahelu (głodującej Afryki). W przemówieniach podkreślał swoje polskie pochodzenie, wartość kultury narodu polskiego i jego historii. Przyjmował na specjalnych audiencjach Polaków i spotykał się z przedstawicielami Polonii podczas swoich pielgrzymek po świecie. „Dzięki Janowi Pawłowi II minione stulecie stało się wiekiem objawienia Boga w Chrystusie równoznaczne z objawieniem prawdziwego humanizmu” (G. Weigel). Kanonizował 1338 osób. Kanonizowani Polacy: Maksymilian Maria Kolbe (1982), Albert Chmielowski (1989), Rafał Kalinowski (1991), Melchior Grodziecki (1995), Jan Sarkander (1995), Jadwiga Królowa Polski (1997), Jan z Dukli (1997), Kinga (1999). Beatyfikowani Polacy przez Jana Pawła II: Urszula Ledóchowska (1983), Karolina Kozkówna (1987), Michał Kozal (1987), Honorat Koźmiński (1988), Franciszka Siedliska (1989),

Józef Pelczar (1991), Bolesław Lament (1991), Rafał Chyliński (1991), Aniela Salawa (1991), Aniela Truszkowska (1993), Faustyna Kowalska (1993), Kolumba Gabriel (1993), Wincenty Lewoniuk i 12 Towarzyszy Męczenników Podlaskich (1996), Maria Parowska (1996), Maria Karłowska (1997), Bernardyna Jabłońska (1997), Jerzy Matulewicz (1997), Stefan Frelichowski (1999), Regina Protmann (1999), Edward Bojanowski (1999), Antoni Nowowiejski (1999), Henryk Kaczorowski (1999), Anicet Kopliński (1999), Maria Biernacka (1999), Józef Cebula i 104 Towarzyszy Męczenników II wojny światowej (1999). Mianował 231 kardynałów. Uhonorowany pomnikami, m.in: Argentyna (Buenos Aires) 1999 (Posadas) 2003; Białoruś (Wołożyn) 2007; Brazylia (Rio de Janeiro) 1997; Chorwacja (Selca) 1996; Francja (Vaudricourt, dep. Pas-de-Calaise w posiadłości misjonarzy oblatów) 1998; Hiszpania (Madryt) 1998; Irlandia (Maynooth, przed budynkiem Maynooth Liblary) 1987; Japonia (Hiroszima, plac przed wejściem do Muzeum Pokoju) 1983; Kanada (Calgary) 1985, (Midland) 1989, (Saskatoon, wewnątrz kościoła) 1984, (St. Catharines, w przedsionku kościoła Matki Bożej Nieustającej Pomocy) 1998, (Toronto, na placu przed budynkiem Credit Union Ltd.) 1984; Meksyk (Meksyk, plac przed bazyliką Gaudalupe) 1986, (Tabasco) 1990; Niemcy (Altotting, przed budynkiem klasztoru przy kościele Najświętszej Maryi Panny) 1990, Hamburg 2007; Polska (Białystok) 1994, (Bolesławiec) 1998, (Chojno) 2006, (Chotowa) 1989, (Częstochowa) 1982, (Częstochowa Jasna Góra) 1999, (Dukla) 1998, (Gdańsk, przy kościele św. Brygidy) 1984, (Gdańsk, przy kościele Opatrzności Bożej na Zaspie) 1999, (Gdańsk, bazylika Mariacka) 1998, (Gdynia) 1986, (Gniezno) 1982, (Goleniów) 1998, (Groń) 2006, (Kalisz) 1999, (Kalwaria Zebrzydowska) 1999, (Kałków-Godów) 1995; (Katowice) 2006, (Kielce) 1993, (Koszalin) 1996, (Kościelec k. Częstochowy) 1994, (Kraków, dziedziniec Pałacu Arcybiskupów Krakowskich) 1981, (Kraków-Mistrzejowice) 1991, (Kraków-Prądnik Czerwony) 1998, (Kraków-Prokocim) 1992, (Kraków, Cmentarz Rakowicki) 1999, (Kraków – kościół oo. Paulinów na Skałce) 2007, (Krosno) 1999, (Legnica) 1998, (Licheń) 1986, (Licheń) 1999, (Limanowa) 1999, (Lublin, Jan Paweł II i Stefan kard. Wyszyński; na dziedzińcu Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego) 1983, (Lubań) 2006, (Łomża) 1994, (Łuków) 1999, (Miłogoszcz k. Myślenic) 1984, (Mucharz) 1998, (Namysłów) 1999, (Niegowić) 1999, (Okulice k. Bochni) 1987, (Oleszyce) 1993, (Opole, Sanktuarium ks. Marianów), (Piotrków Trybunalski) 1999, (Płock) 1994, (Police k. Szczecina) 1999, (Siedlce) 1998, (Siemiatycze) 1999, (Solec Kujawski) 1998, (Stargard Szczeciński) 2006, (Szczecin) 1995,

(Tarnogród) 2006, (Tarnów) 1981, (Ulanów) 1989, (Wadowice) 1983, (Warszawa, pl. Bankowy) 1992, (Warszawa, pl. Grzybowski) 1993, (Wieliczka) 1999, (Wrocław-Leśnica) 1999, (Zakopane) 1978, (Zamość) 1988, (Zawiercie) 1997, (Zielonki) 1998, (Złota k. Czechowa) 1988; Portugalia (Braga) 1987, (Coinbra) 1986, (Sameiro) 1982; Urugwaj (Montevideo) 1999; USA (Cheektonga, Buffalo, NY) 1987, (Dickson City, PA) 1994, (Hamtramck, MI) 1982, (Munster, IN) 1981, (North Pomfret) 1984, (Nowy Jork, NY) 1991; Włochy (Desio) 1983, (Dozio Góra k. Valgreghentino) 1982, (Messina) 1988, (Rzym, Jan Paweł II i Stefan kard. Wyszyński; Dom Polski Jana Pawła II w Rzymie) 1993, (Salerno) 1999, (Seregno) 1982, (Termoli) 1986; Wybrzeże Kości Słoniowej (Abidżan) 1984. W 2006 firma ogrodnicza z Portland (Oregon, USA) wyhodowała krzyżówkę herbacianej róży o zapachu cytrusowym, która została nazwana imieniem Jana Pawła II. Honorowy obywatel: Częstochowy 1991, Wadowic 1991, Bielska-Białej 1991, Piekar Śląskich 1994, Skoczowa 1995, Żywca 1995, Łomży 1995, Małopolski 1996, La Serena (Chile) 1996, Warszawy 1996, Białegostoku 1996, Krosna 1996, Nowego Targu 1996, Limanowej 1996, Sanoka 1996, Siedlec 1996, Sandomierza 1997, Drawska Pomorskiego 1997, Lublina 1997, Dukli 1997, Wrocławia 1997, Wierzchosławic 1997, Legnicy 1997, Poznania 1997, Radzymina 1997, Torunia 1998, Pszowa 1998, Rzeszowa 1998, Augustowa 1998, Bydgoszczy 1998, Chojnic 1998, Wieliczki 1998, Kazimierza Dolnego 1998, Kalwarii Zebrzydowskiej 1998, Mińska Mazowieckiego 1999, Skały 1999, Zamościa 1999, Elbląga 1999, województwa podlaskiego 1999, Konina 1999, Pabianic 1999, Dydni 1999, Rzymu 2002, Kielc 2003, Koszalina 2004. Doktor *honoris causa*: Uniwersytetu Jana Gutenberga w Moguncji 1977, Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego 1983, Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie 1983, Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie 2002, Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu 2004. Uehonorowany wieloma odznaczeniami i medalami, m.in.: Medalem za Poezję 1979, Krzyżem Armii Krajowej 1979, Złotym Medalem Skarbu Narodowego 1979, Złotym Krzyżem Orderu Virtuti Civili I klasy 1983, Orderem Uśmiechu 1984, Odznaką Batalionu „Parasol” 1984, Krzyżem Zasługi Podziemia 1985, Orderem Jasnogórskiej Maryi Panny Królowej Korony Polskiej 1988, Złotą Odznaką Honorowego Saperera 1988, odznaką „Za zasługi dla Orawy” 1991, odznaką honorową Związku Inwalidów Wojennych RP, Złotą Odznaką Stowarzyszenia Absolwentów Uniwersytetu Jagiellońskiego 1992, Orderem Orła Białego 1993, Legią Honorową Sokolstwa Polskiego w Ameryce 1993, Cracoviae Merenti 1993, Krzyżem Zrzeszenia

WiN 1994, Medalem Uniwersytetu Opolskiego 1994, Medalem Honorowym Mazurka Dąbrowskiego 1995, Medalem Niezależnego Samorządnego Związku Zawodowego Policjantów 1995, Medalem Akademii Medycznej w Łodzi, Diamentową Odznaką Cracovii 1996, Krzyżem Więźnia Politycznego 1996, Krzyżem Polskich Kombatantów i Osób Represjonowanych 1996, Złotym Sercem 1996, Krzyżem Harcerskim 1996, Krzyżem Komandorskim z Gwiazdą Orderu św. Brygidy 1996, Orderem Męczeństwa i Zwycięstwa dla Represjonowanych za Walkę o Polskę Wolną i Sprawiedliwą 1997, Krzyżem Sybiraków 1997, Orderem Przyjaznych Serc Związku Sądeczian 1998, Medalem FAO 1998, Medalem Fundacji Władysława Reymonta 1998, Medalem Wojsk Rakietowych i Artylerii 1998, Medalem Divites Misericordia Caritas Cracoviensis 1998, Złotym Krzyżem z Mieczami 1999, Medalem Wojewody Kujawsko-Pomorskiego 1999, Medalem Związku Ochotniczych Straży Pożarnych RP, Medalem Tolerancji Fundacji im. Ludwika Zamenhofa 1999, Honorową Odznaką Bitwy Warszawskiej 1999, Medalem Scholae Amicis Zamoscii 1999, Medalem Skrzydła Pułaskiego 1999, Medalem Fundacji „Prometeusz” 1999, Złotym Medalem „Polonia Semper Fidelis” 1999, Medalem Świętego Izydora Oracza 1999. Członek honorowy, m.in.: Polskiego Towarzystwa Turystyczno-Krajoznawczego 1981, Towarzystwa Miłośników Ziemi Wadowickiej 1983, Klubu Inteligencji Katolickiej 1985, Związku Legionistów Polskich 1988, Klubu Polskiego w Atenach 1989, Związku Podhalan 1993, Polskiego Towarzystwa Filozoficznego 1995, Stowarzyszenia Rodzin Jeńców Internowanych w Obozach: Kozielsk, Starobielsk, Ostaszków 1996, Stowarzyszenia Pomocników Mariańskich 1996, Stowarzyszenia Rodzin Wielodzietnych 1997, Stowarzyszenia Polskich Prawników Katolickich 1997, Stowarzyszenia Polskich Kucharzy i Cukierników 1999, Polskiej Akademii Umiejętności 1999, Ligi Krajowej 1999, Stowarzyszenia Miłośników Turystyki Regionalnej Suwałki 1999, Klubu Sportowego FC Barcelona 1999. W związku z pontyfikatem Jana Pawła II powstało na całym świecie wiele instytucji naukowych, oświatowych i charytatywnych, budowli i obiektów m.in.: fundacje (Holandia, Polska, Watykan, USA, Włochy); szpitale (Armenia, Gruzja, Polska); instytucje charytatywne (Bangladesz, Kanada, Niemcy, Polska, Rwanda, Szwajcaria, USA, Watykan, Włochy); instytucje i obiekty kulturalne (Australia, Brazylia, Chile, Francja, Hiszpania, Kanada, Niemcy, Nikaragua, Polska, Portugalia, USA, Wielka Brytania, Włochy, Wenezuela); instytucje naukowe (Brazylia, Indie, Irlandia, Kolumbia, Polska, USA, Wenezuela, Włochy); stowarzyszenia (Austria, Belgia, Holandia, Kamerun,

Niemcy, Paragwaj, Polska, USA, Wielka Brytania, Watykan, Włochy); budowle i obiekty (Brazylia, Nikaragua, Polska, Portugalia, USA); aule (Australia, Francja, Hiszpania, Malta, Polska, USA, Włochy); szkoły (Australia, Kanada, Litwa, Norwegia, Polska, Republika Południowej Afryki, USA). W Polsce liczne szlaki turystyczne noszą imię Ojca Świętego, m.in.: Szlak Jana Pawła II do Doliny Jarząbczej 1983; Szlak kajakowy im. ks. kard. Karola Wojtyły – Drawsko Pomorskie; Szlak turystyczny im. Jana Pawła II – Kalwaria Paławska 1991; Szlak turystyczny im. Jana Pawła II – Beskid Sądecki 1999; Szlak papieski – ze Skawicy przez Hałę Krupową i pasmo Policy na przełęcz Krowiarki. Ostatnie spotkanie Jana Pawła II z wiernymi odbyło się 30 marca 2005. Ojciec Święty na chwilę ukazał się w swym oknie. Był papieżem przez 26 lat, 5 miesięcy i 16 dni. W pogrzebie Jana Pawła II w dniu 8 kwietnia 2005 wzięło udział: ok. 60 obecnych i byłych szefów i wiceszefów państw (m.in. prezydenci: George Bush, Bill Clinton, Jacques Chirac, Wiktor Juszczenko, Mohammad Chatami, Vincente Fox, Horsa Koehler, Robert Mugabe, Lech Wałęsa, Aleksander Kwaśniewski); ok. 30 premierów i wicepremierów (m.in. Silvio Berlusconi, Tony Blair, Jose Zapatero, Marek Belka); kilkunastu członków rodów królewskich i książęcych (m.in. książę Karol, król Juan Carlos); ok. 200 oficjalnych delegacji; kilka tysięcy arcybiskupów, biskupów, prałatów, opatów zgromadzeń zakonnych i hierarchów Kościołów wschodnich; 4–5 milionów osób (a przed telewizorami miliardy wiernych). Liturgię pod przewodnictwem kardynała Josepha Ratzingera koncelebrowało ok. 200 kardynałów i patriarchów katolickich Kościołów wschodnich. Po zakończeniu nabożeństwa żałobnego, w asyście tylko duchownych z najbliższego otoczenia, papież został pochowany w podziemiach bazyliki św. Piotra na Watykanie, w krypcie Jana XXIII, beatyfikowanego w 2000 roku. Prosty grobowiec o głębokości 1,7 m, przykryty marmurową płytą z napisem „Ioannes Paulus II 16 X 1978–2 IV 2005“, był spełnieniem zapisu z testamentu, który mówił o „prostym grobie w ziemi“. Grobowiec Jana Pawła II znajdował w krypcie w pobliżu miejsca, gdzie według tradycji znajduje się grobowiec św. Piotra.

Jana Pawła II określano jako światowego przywódcę i głowę Kościoła. On sam widział się jako świadek w Chrystusie. Zawsze podkreślał, że Kościół nie powinien nigdy narzucać człowiekowi swojej woli, bo jego główną misją powinno być ukazywanie prawdy. Przez 27 lat pontyfikatu dźwigał na barkach ciężar historii i sam pisał jej nowy, ważny rozdział. Przeszedł do historii jako jeden z największych papieży wszech czasów.

Po śmierci zaczęto go nazywać Janem Pawłem Wielkim (tylko trzech papieży w historii Kościoła katolickiego nosiło taki przydomek: Leon I, Mikołaj I i Grzegorz I). Przydomek ten pojawił się po raz pierwszy w homilii wygłoszonej przez kardynała Angelo Sodano w czasie żałobnej mszy na placu św. Piotra w niedzielę 3 kwietnia 2005 roku, czyli nazajutrz po śmierci Jana Pawła II, w publikacjach „Tygodnika Powszechnego” oraz w programach informacyjnych i publicystycznych największych amerykańskich stacji telewizyjnych (CNN, Fox News, ABC, CBS). Również jego następcą papież Benedykt XVI rozpoczął pierwsze swoje wystąpienie od słów „Po wielkim papieżu Janie Pawle II...”. Już 13 maja 2005 roku Benedykt XVI zezwolił na natychmiastowe rozpoczęcie procesu beatyfikacyjnego Jana Pawła II, udzielając dyspensy od pięcioletniego okresu oczekiwania od śmierci kandydata, jaki jest wymagany przez prawo kanoniczne. Od momentu zezwolenia na rozpoczęcie procesu beatyfikacyjnego Janowi Pawłowi II przysługiwał tytuł Sługi Bożego. Formalnie proces rozpoczął się 28 czerwca 2005 roku, kiedy zostali zaprzysiężeni członkowie trybunału beatyfikacyjnego. Postulatorem procesu został polski ksiądz Sławomir Oder. Faza diecezjalna procesu zakończyła się 2 kwietnia 2007. Wszystkie akta zostały przekazane do watykańskiej Kongregacji ds. Kanonizacyjnych. 19 grudnia 2009 roku papież Benedykt XVI podpisał dekret o heroiczności cnót Jana Pawła II. Beatyfikacja Jana Pawła II nastąpiła 1 maja 2011 roku, w Święto Miłosierdzia Bożego. Natomiast 27 kwietnia 2014 roku, podczas uroczystej mszy św. na placu św. Piotra, pod przewodnictwem papieża Franciszka, przy koncelebry emerytowanego papieża Benedykta XVI, błogosławiony Jan Paweł II i błogosławiony Jan XXIII zostali ogłoszeni świętymi. W dniu 2 kwietnia 2011 roku Kongregacja ds. Kultu Bożego i Dyscypliny Sakramentów ogłosiła, że dniem wspomnienia liturgicznego Jana Pawła II będzie 22 października – data inauguracji pontyfikatu w 1978. Jan Paweł II jest patronem: rodzin, ośmiu miast w Polsce (Bełchatowa, Bodzentyna, Ełku, Obornik, Ostrołęki, Świdnicy, Szamocin i Wadowic), województwa kujawsko-pomorskiego, Światowych Dni Młodzieży, których był inicjatorem, polsko-ukraińskiego pojednania oraz Akcji Katolickiej w Polsce.

Bolesław Kominek, ur. 23 grudnia 1903 w Radlinie k. Rybnika, zm. 10 marca 1974 we Wrocławiu. Po studiach w Instytucie Katolickim w Paryżu pracował w kurii diecezjalnej oraz jako sekretarz Akcji Katolickiej w Katowicach. W czasie II wojny światowej był pełnomocnikiem rządu

londyńskiego ds. kościelno-społecznych na terenie Śląska oraz prowadził akcję charytatywną na rzecz więźniów w niemieckich obozach koncentracyjnych. W 1945 został mianowany administratorem apostolskim w Opolu (usunięty ze stanowiska przez władze PRL w 1951), a w 1951 otrzymał od Piusa XII nominację na biskupa wrocławskiego, lecz z uwagi na ówczesną sytuację w Polsce, akt ten nie został ogłoszony, a przyjęcie święceń sakry odbyło się potajemnie. Po ratyfikowaniu układów warszawskich został w 1972 arcybiskupem metropolitą wrocławskim. Rok później papież Paweł VI wyniósł go do godności kardynała-prezbitera tytułu Sanctae Crucis in Hierusalem. Położył duże zasługi dla rozwoju polskiego życia religijnego na Śląsku.

Bolesław Jan Filipiak, ur. 1 września 1901 we wsi Ośnieszczewko na Kujawach, zm. 12 października 1978 w Poznaniu. Studia filozoficzno-teologiczne odbył w Arcybiskupim Seminarium Duchownym w Poznaniu, a prawnicze, zakończone doktoratem obojga praw w Institutum Utrisque Iuris w Rzymie. W latach 1935–1945 był kapelanem kardynała Augusta Hlonda (przebywał z nim w Rzymie, Paryżu i Niemczech; aresztowany w 1944 przez gestapo w opactwie Hautecombe został przewieziony do Paryża, a następnie był więziony do kwietnia 1945 w Bar-le-Duc w Lotaryngii i Wiedenbrüch w Westfalii). W maju 1976 przyjął święcenia sakry (arcybiskup tytularny Plestii Umbryjskiej), a dziesięć dni później był kreowany kardynałem (kościół tytularny: bazylika św. Jana Bosko). W latach 1947–1977 pracował jako audytor Roty Rzymskiej (od 1967 dziekan Trybunału Roty Rzymskiej). Następnie pełnił wiele wysokich funkcji w Watykanie, m.in. konsultora w Kongregacji Sakramentów i Kongregacji Kleru, sędziego w trybunale odwoławczym Państwa Watykańskiego, eksperta Trybunału Administracyjnego Soboru Watykańskiego II; prezesa w trybunale odwoławczym Państwa Watykańskiego; dyrektora Studium Rotalnego.

W okresie pontyfikatu Jana Pawła II nastąpiło przywróceniem większej rangi Kolegium Kardynalskiemu w życiu i posłudze Kościoła powszechnego. Wśród licznej grupy nowo kreowanych purpuratów znaleźli się również rodacy Ojca Świętego. Jan Paweł II wyniósł do godności kardynalskiej: biskupa tytularnego Serty Władysława Rubina, prymasa Polski Józefa Glempa, arcybiskupa krakowskiego Franciszka Macharskiego, arcybiskupa wrocławskiego Henryka Gulbinowicza, arcybiskupa tytularnego Thenae Andrzeja Deskura, arcybiskupa mińsko-mohylewskiego Kazimierza Świątka, biskupa tytularnego Diospoli Adama Kozłowieckiego, arcybiskupa lwowskiego

Mariana Jaworskiego, arcybiskupa tytularnego Agropoli Zenona Grocholewskiego oraz ks. prof. Stanisława Nagy'ego, kapłana Zgromadzenia Księży Najświętszego Serca Jezusowego. Należy również wspomnieć, że w okresie „polskiego” pontyfikatu purpurę kardynalską otrzymali arcybiskupi amerykańscy polskiego pochodzenia: Edmund Szoka i Adam Maida, a wcześniej Jan Król, kreowany kardynałem przez papieża Pawła VI.

Władysław Rubin, ur. 20 września 1917 w Trokach k. Zbaraża, zm. 28 listopada 1990 w Rzymie. Po ukończeniu Arcybiskupiego Seminarium Duchownego we Lwowie kontynuował studia na Wydziale Prawa Uniwersytetu Lwowskiego, na Uniwersytecie św. Józefa w Bejrucie oraz na Uniwersytecie Gregoriańskim w Rzymie zakończone doktoratem z prawa. Uczestnik kampanii wrześniowej 1939, jako żołnierz 54. Pułku Piechoty, a następnie członek Związku Walki Zbrojnej we Lwowie; więzień sowieckich łagrów 1940–1941; podchorąży Armii Polskiej w ZSRR 1941–1942; duszpasterz Polaków we Włoszech 1953–1958; kapelan sierocińca w Lido dei Pini 1958; rektor Kolegium Polskiego w Rzymie 1959–1964; rektor kościoła polskiego i hospicjum św. Stanisława w Rzymie 1964. W 1964 przyjął święcenia sakry (biskup tytularny Serty i sufragan gnieźnieński), a w 1979 Jan Paweł II wyniósł go do godności kardynała-diakona tytułu Santa Maria in via Lata. Członek: Kongregacji dla Kościołów Wschodnich, Kongregacji Doktryny Wiary, Kongregacji Zakonów i Instytutów Świeckich, Kongregacji Ewangelizacji Narodów, Kongregacji Spraw Kanonizacyjnych, Kongregacji Wychowania Katolickiego, Najwyższego Trybunału Sygnatury Apostolskiej, Komisji Reformy Prawa Kanonicznego, Komisji Kodeksu i Prawa Kościołów Wschodnich. Prefekt Kongregacji dla Kościołów Wschodnich 1980–1984.

Józef Glemp, ur. 18 grudnia 1929, w Inowrocławiu, zm. 23 stycznia 2013 w Warszawie. Studiował w seminariach w Gnieźnie i Poznaniu, a następnie na Uniwersytecie Laterańskim i Uniwersytecie Gregoriańskim w Rzymie. W latach 1967–1979, m.in. notariusz w kurii metropolitalnej w Gnieźnie i referent w Sekretariacie Prymasa Polski. W 1979 mianowany biskupem warmińskim, a w 1981 arcybiskupem metropolitą gnieźnieńskim i warszawskim. Kreowany kardynałem-prezbiterem tytułu Sanctae Mariae trans Tiberim przez Jana Pawła II w 1983. Przewodniczący Konferencji Episkopatu Polski, opiekun duszpasterstwa polonijnego. Ordynariusz na teren Polski dla Kościołów obrządku greckokatolickiego i ormiańskiego. Po rozwiązaniu

w 1992 unii personalnej archidiecezji gnieźnieńskiej i warszawskiej zwolniony z funkcji arcybiskupa gnieźnieńskiego z zachowaniem tytułu prymasa Polski. Członek, m.in.: watykańskiej Kongregacji dla Kościołów Wschodnich, Papieskiej Rady „Iustitia et Pax”, Papieskiej Rady ds. Kultury. Adwokat Roty Rzymskiej. Autor licznych publikacji. Doktor *honoris causa* m.in. Akademii Teologii Katolickiej w Warszawie, Villanova University (USA), Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, University of Santo Tomas w Manili, Università degli Studi di Bari (Włochy), Seton Hall University w South Orange (USA), Szkoły Głównej Gospodarstwa Wiejskiego w Warszawie, Loyola University of Chicago (USA).

Franciszek Macharski, ur. 20 maja 1927 w Krakowie, zm. 2 sierpnia 2016 w Krakowie. Studia wyższe odbył w Seminarium Duchownym w Krakowie, na Uniwersytecie Jagiellońskim oraz specjalistyczne we Fryburgu Szwajcarskim zakończone doktoratem. W latach 1950–1979, m.in. profesor teologii pastoralnej na Papieskim Wydziale Teologicznym w Krakowie, adiunkt w Akademii Teologii Katolickiej w Warszawie, rektor krakowskiego Seminarium Duchownego. W 1978 prekonizowany arcybiskupem metropolitą krakowskim (funkcję pełnił do 2005), a w 1979 mianowany przez Jana Pawła II kardynałem-prezbiterem tytułu Sancti Joannis ante Portam Latinam. Wiceprzewodniczący Konferencji Episkopatu Polski 1979–1994. Członek, m.in. Kongregacji ds. Duchowieństwa, Kongregacji ds. Wychowania Katolickiego, Kongregacji Biskupów, Kongregacji ds. Instytutów Życia Konsekrowanego i Stowarzyszeń Życia Apostolskiego. Radca II Sekcji Sekretariatu Stanu Stolicy Apostolskiej. Doktor *honoris causa*, m.in.: Fu Jen Catholic University (Taiwan), Adamson University (Filipiny), Akademii Teologii Katolickiej w Warszawie, Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie.

Henryk Roman Gulbinowicz, ur. 17 października 1928 w Szukiszkach na Wileńszczyźnie. Studiował w Wilnie, Białymstoku i w Lublinie (doktorat). W latach 1956–1970, m.in. profesor i rektor Seminarium Duchownego w Olsztynie. W 1970 mianowany biskupem tytularnym Acci i administratorem apostolskim części archidiecezji wileńskiej w granicach Polski z siedzibą w Białymstoku, a w 1976 arcybiskupem metropolitą wrocławskim (funkcję pełnił do 2004). Podniesiony przez Jana Pawła II do godności kardynała-prezbitera tytułu Concezione di Maria a Grottarosa w 1985. Członek: Kongregacji Ewangelizacji Narodów, Kongregacji ds. Duchowieństwa,

Kongregacji Kościołów Wschodnich. Doktor *honoris causa* Papieskiego Fakultetu Teologicznego we Wrocławiu.

Andrzej Maria Deskur, ur. 29 lutego 1924 w Sancygniowie (woj. kielecki), zm. 3 września 2011 w Watykanie. Studia prawnicze ukończył w systemie tajnego nauczania na Uniwersytecie Jagiellońskim w Krakowie, a następnie studia teologiczne: w Arcybiskupim Seminarium Duchownym w Krakowie i na Uniwersytecie Fryburskim oraz w Kościelnej Akademii Szlacheckiej w Rzymie. W latach 1950–1974 był m.in. przewodniczącym Papieskiej Komisji ds. Kinematografii i Radia, członkiem komisji soborowej przygotowującej dokument o środkach masowego przekazu społecznego, teologiem Soboru Powszechnego; sekretarzem Papieskiej Komisji Środków Przekazu Społecznego. W 1974 mianowany biskupem tytularnym Thenae, w 1980 arcybiskupem, a w 1985 kreowany przez Jana Pawła II kardynałem-diakonem tytułu Sanctae Caesarei in Palatio. Inicjator pierwszej transmisji religijnej przy pomocy sztucznych satelitów oraz stacji nadawczej „Radio Veritas” transmitującej audycje do Azji i Oceanii. Honorowy przewodniczący Papieskiej Komisji Środków Przekazu Społecznego. Od 1978 sparaliżowany, żył na wózku inwalidzkim.

Kazimierz Świątek, ur. 21 października 1914 w miejscowości Valga (Estonia), zm. 21 lipca 2011 w Pińsku. Studia ukończył w Wyższym Seminarium Duchownym w Pińsku. W latach 1919–1922 deportowany wraz z matką i bratem na Syberię. W czasie okupacji sowieckiej brał udział w pracy konspiracyjnej i należał do organizacji „Orzeł Biały”. W kwietniu 1941 aresztowany przez KGB i osadzony w celi śmierci brzeskiego więzienia (uwolniony po wybuchu wojny niemiecko-sowieckiej). W 1944 ponownie aresztowany i po pięciomiesięcznym śledztwie skazany na 10 lat przymusowej pracy na Syberii (m.in. więziony w Workucie i Intie). Zwolniony z obozu 1954. Proboszcz parafii katedralnej w Pińsku 1954–1991. W 1991 mianowany arcybiskupem mińsko-mohylewskim i administratorem apostolskim diecezji pińskiej, a w 1994 kreowany kardynałem tytułu Sancti Gerardi Maiella. Przewodniczący Konferencji Biskupów Katolickich Białorusi 1999–2011. Od czasu powstania suwerennej Białorusi poświęcał szczególną uwagę reorganizacji i umocnieniu struktur Kościoła, odbudowie kościołów i formacji kapłanów.

Adam Kozłowiecki, kapłan Towarzystwa Jezusowego (jezuita); ur. 1 kwietnia 1911 w Hucie Komorowskiej (woj. lwowskie), zm. 28 września

2007 w Lusace (Zambia). Ukończył Wydział Filozoficzny Towarzystwa Jezusowego w Krakowie i Wydział Teologiczny Towarzystwa Jezusowego „Bobolanum” w Lublinie. Po wybuchu II wojny światowej aresztowany przez gestapo i więziony w Krakowie 1939–1940, w Wiśniczu koło Bochni 1940, a następnie w obozach koncentracyjnych w Oświęcimiu 1940 i w Dachau 1940–1945. Wychowawca młodzieży w konwikcie Zakładu Naukowo-Wychowawczego Świętego Józefa w Chyrowie 1933–1934; duszpasterz, przełożony domu zakonnego i organizator szkolnictwa w regionie Kasisi (Północna Rodezja, obecnie Zambia) 1946–1950; administrator apostolski wikariatu Lusaki 1950–1955. W 1955 mianowany biskupem tytularnym Diospoli, w 1959 arcybiskupem metropolitą Lusaki, a w 1998 kreowany kardynałem tytułu S. Andrea al Quirinali. Misjonarz w: Chingombe 1979–1972, Mumbwa 1973–1974, Chikuni 1974–1975, Chilalantambo 1975–1976, Chingombe 1976–1989, Lusace 1989–1990, Mulungushi 1991–1992, Mpunde 1993–1998. W 1969 na własną prośbę zwolniony z urzędu arcybiskupa metropolity, aby ustąpić miejsca hierarsze afrykańskiemu. Doktor *honoris causa* Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie

Marian Jaworski, ur. 21 sierpnia 1926 we Lwowie. Studia teologiczne w Wyższym Seminarium Duchownym w Kalwarii Zebrzydowskiej i na Uniwersytecie Jagiellońskim w Krakowie; studia doktoranckie na Uniwersytecie Jagiellońskim i Katolickim Uniwersytecie Lubelskim; habilitacja w Akademii Teologii Katolickiej w Warszawie. W latach 1950–1984, m.in. profesor zwyczajny Papieskiego Wydziału Teologicznego w Krakowie; rektor Papieskiej Akademii Teologicznej w Krakowie. W 1984 mianowany biskupem tytularnym Lambesi i administratorem apostolskim w Lubaczowie, a w 1991 arcybiskupem metropolitą lwowskim. Mianowany przez Jana Pawła kardynałem *in pectore* w 1998, kreowany (kościół tytularny: s. Sixti) w 2001. Członek: Kongregacji ds. Duchowieństwa, Papieskiej Rady ds. Rodziny. Autor licznych monografii, studiów, rozpraw i artykułów naukowych oraz podręczników. Doktor *honoris causa* Ruhr-Universität w Bochum (Niemcy).

Zenon Grocholewski, ur. 11 października 1939 w Bródkach k. Nowego Tomyśla. Ukończył studia filozoficzno-teologiczne w Arcybiskupim Seminarium Duchownym w Poznaniu, a następnie studia prawnicze na Papieskim Uniwersytecie Gregoriańskim w Rzymie (zakończone pracami: licencjacką 1968 i doktorską 1972, za które otrzymał złote medale przyznawane dla

najlepszego studenta danego wydziału) oraz uzyskał dyplom Adwokata Rotalnego. W latach 1963–1982, m.in. sekretarz, a następnie prefekt Najwyższego Trybunału Sygnatury Apostolskiej. W 1982 mianowany biskupem tytularnym Agropoli, a w 1991 arcybiskupem. Kreowany przez Jana Pawła II kardynałem tytułu S. Nicolai in Carcere w 2001. Prezes Sądu Kasacyjnego Państwa Watykańskiego 1998–1999; prefekt Kongregacji Edukacji Katolickiej 1999–; członek Najwyższego Trybunału Sygnatury Apostolskiej 2006–. Jako prefekt Kongregacji Edukacji Katolickiej jest również od 1999 wielkim kanclerzem Papieskiego Uniwersytetu Gregoriańskiego i połączonego z nim Papieskiego Instytutu Biblijnego, Papieskiego Instytutu Muzyki Sakralnej, Papieskiego Instytutu Archeologii Chrześcijańskiej, Papieskiego Instytutu Studiów Arabskich i Islamistyki; sprawuje także patronat nad Wydziałem Literatury Chrześcijańskiej i Klasycznej na Papieskim Uniwersytecie Salezjańskim. Członek, m.in.: Kongregacji Biskupów 1999–, Papieskiej Rady do Interpretacji Tekstów Legislacyjnych 2000–, Kongregacji Doktryny Wiary 2001–. Przewodniczący Komisji Adwokatów Stolicy Apostolskiej i Adwokatów przy Kurii Rzymskiej 1988–. Obywatel honorowy miast: Trenton, Pricenton (USA), Agropoli (Włochy), Lewocza (Słowacja). Doktor *honoris causa*: Akademii Teologii Katolickiej w Warszawie, Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, uniwersytetu w Passau, uniwersytetu w Glasgow, Uniwersytetu J. A. Komenskiego w Bratysławie, Uniwersytetu Adama Mickiewicza w Poznaniu, Uniwersytetu Fordham w Nowym Jorku.

Stanisław Nagy, ur. 30 września 1921 w Bieruniu Starym k. Katowic, zm. 5 czerwca 2013 w Krakowie. Studia wyższe odbył na Uniwersytecie Jagiellońskim w Krakowie i Katolickim Uniwersytecie Lubelskim, gdzie następnie się doktoryzował, uzyskał habilitację, a w 1985 nominację profesora zwyczajnego. Od 1985 pracownik naukowy Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego. Przewodniczący Sekcji Profesorów Teologii Fundamentalnej przy Komisji Episkopatu Polski ds. Nauki 1983–1991. Autor wielu prac naukowych i publikacji książkowych. W 2003 Jan Paweł II wyniósł go do godności kardynalskiej tytułu S. Maria della Scala.

Po śmierci Ojca Świętego Jana Pawła II purpurę kardynalską z rąk Benedykta XVI otrzymało czterech Polaków: arcybiskup metropolita krakowski Stanisław Dziwisz, arcybiskup i przewodniczący Papieskiej Rady ds. Świeckich Stanisław Ryłko, pośmiertnie biskup senior koszalińsko-kołobrzegi Ignacy Jeż oraz arcybiskup metropolita warszawski Kazimierz Nycz.

Stanisław Dziwisz, ur. 27 kwietnia 1939 w Rawie Wyżnej. Studia filozoficzno-teologiczne ukończył w Wyższym Seminarium Duchownym w Krakowie, studia w zakresie historii liturgii w Metropolitalnym Studium Liturgicznym w Krakowie, a doktorat z teologii uzyskał w Papieskim Wydziale Teologicznym w Krakowie. W latach 1978–2005 był osobistym sekretarzem Ojca Świętego Jana Pawła II oraz w latach 1998–2005 drugim prefektem Prefektury Domu Papieskiego. W 1998 mianowany biskupem tytularnym San Leone, w 2003 arcybiskupem, a w 2005 metropolitą krakowskim (funkcję pełnił do 2017). Kreowany przez papieża Benedykta XVI kardynałem-prezbiterem tytułu Santa Maria del Polo w 2006. Autor artykułów i publikacji książkowych oraz redaktor 21 tomów tekstów papieskich wydanych w języku polskim. Doktor *honoris causa* Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego i Akademii Pedagogicznej w Krakowie.

Stanisław Rylko, ur. 4 lipca 1945 w Andrychowie. Ukończył studia teologiczne w Krakowie, a następnie na Uniwersytecie Gregoriańskim w Rzymie, gdzie uzyskał doktorat z nauk społecznych. W latach 1978–1987 wykładał teologię pastoralną i socjologię w Papieskiej Akademii Teologicznej w Krakowie. Od 1987 pracuje w Watykanie. Kierownik biura Sekcji Młodzieżowej Papieskiej Rady ds. Świeckich 1987–1992; pracownik sekcji polskiej w Sekretariacie Stanu 1992–1995. W 1995 mianowany biskupem tytularnym Novica i sekretarzem Papieskiej Rady ds. Świeckich, a w 2003 arcybiskupem i przewodniczącym. Kreowany kardynałem tytułu S. Cuore di Cristo Re przez papieża Benedykta XVI w 2007. W 2005 był organizatorem Świątowych Dni Młodzieży w Kolonii.

Ignacy Jeż, ur. 31 lipca 1914 w Radomyślu Wielkim, zm. 16 października 2007 w Rzymie. Ukończył studia na Wydziale Teologii Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie. W czasie II wojny światowej więzień niemieckiego obozu koncentracyjnego w Dachau. W latach 1946–1960 pracował jako katecheta i dyrektor Gimnazjum Katolickiego w Katowicach oraz rektor Niższego Seminarium Duchownego. W 1960 mianowany biskupem pomocniczym gorzowskim, ze stolicą tytularną Alabe Martina, a w 1972 pierwszym biskupem ordynariuszem nowej diecezji koszalińsko-kołobrzeskiej. W 1992 przeniesiony w stan spoczynku. Kreowany pośmiertnie kardynałem przez papieża Benedykta XVI w 2007.

Kazimierz Nycz, ur. 1 lutego 1950 w Starej wsi koło Oświęcimia. Studiował w Metropolitalnym Wyższym Seminarium Duchownym w Krakowie oraz na Katolickim Uniwersytecie Lubelskim, gdzie w 1981 uzyskał doktorat. Święcenia kapłańskie przyjął 20 maja 1973 roku w Kaniowie. Po zakończeniu studiów podjął pracę w Wydziale Katechetycznym Kurii Metropolitalnej w Krakowie i pomagał w duszpasterstwie w skawińskiej parafii pw. Miłosierdzia Bożego. Przez sześć kolejnych lat wykładał też katechetykę na Papieskiej Akademii Teologicznej w Krakowie. W 1988 Jan Paweł II mianował go biskupem pomocniczym metropolity krakowskiego, a w 2004 biskupem diecezji koszalińsko-kołobrzeszkiej. Od grudnia 2004 roku jest członkiem Rady Stałej Konferencji Episkopatu Polski. W Episkopacie pełni także funkcję przewodniczącego Komisji Rewizyjnej i członka Komisji Duszpasterstwa, Rady ds. Środków Społecznego Przekazu i Zespołu ds. Społecznych Aspektów Intronizacji Chrystusa Króla. W 2007 papież Benedykt XVI mianował go arcybiskupem metropolity warszawskim, a w 2010 wyniósł do godności kardynalskiej.

Kończąc ten krótki szkic ogólnie obrazujący sylwetki polskich purpuratów należy wspomnieć, że w okresie schizmy na Soborze Bazylejskim w latach 1439–1449, tytuły kardynalskie od antypapieża Feliksa V otrzymali w 1440 arcybiskup gnieźnieński Wincenty Kot i biskup trydencki Aleksander oraz prawdopodobnie biskup nominat kujawski Mikołaj Lasocki.

W ponad 1000-letniej historii naszego Kościoła liczba polskich kardynałów jest zaiste skromna. Przyczyn tego należy dopatrywać się zarówno w wewnętrznej polityce państwa polskiego (obawa królów przed zagrożeniem równości szlacheckiej i sporami o ustalony od wieków porządek starszeństwa), jak również w stosunku Stolicy Apostolskiej do spraw polskich w kontekście polityki międzynarodowej, szczególnie w ostatnich dwóch stuleciach.

Zbigniew Judycki

Bibliografia

- Annuario Pontificio*, Città del Vaticano.
- Banaszak M., *Historia Kościoła katolickiego*, t. 1–4, Warszawa 1986–1992.
- Banaszak M., *Kardynałowie Polacy*, „Przewodnik Katolicki” 1967, nr 27.
- Bednarczyk J., *Wychowanek Uniwersytetu Jagiellońskiego pierwszym łacińskim kardynałem na Ukrainie*, „Alma Mater”, R. 2001, nr 29, s. 21–22.
- Boniecki A., *Kalendarium życia Karola Wojtyły*, Kraków 2000.
- Dębicki L., *Kardynał Czacki. Życiorys*, Kraków 1888.

- Długosz J., *Historiae Polonicae libri XII*, t. 4, Cracoviae 1877.
- Dziuba A., Kreczmański M., *Życiorys Józefa kardynała Glempa, prymasa Polski*, Warszawa 1998.
- Grochowski Z., *Kardynał Bolesław Filipiak (1901–1978), długoletni audytor i dziekan Roty Rzymskiej*, „Prawo Kanoniczne” 1981, nr 24, z. 3–4, s. 265–285.
- Haim S., *Wincenty Kot – prymas Polski (1436–1448)*, Poznań 1948.
- Gąsiorowski A., *Arcybiskupi gnieźnieńscy w Polsce pierwszych Jagiellonów*, „Roczniki Historyczne” 1993, nr 59, s. 29–30.
- Glemp J., *Ks. Edmund kardynał Dalbor (1869–1926)*, „Prawo Kanoniczne” 1974, nr 17, z. 3–4, s. 229–240.
- Judyccy A. i Z., *Polonia. Słownik biograficzny*, Warszawa 2000.
- Judycki Z., *Polscy duchowni w świecie. Słownik biograficzny*, Kielce 2008.
- Kosman M., *Poczet prymasów Polski*, Bydgoszcz 1997.
- Krasowski K., *Biskupi katolicy II Rzeczypospolitej*, Poznań 1996.
- Krucina J., *Kardynał Bolesław Kominek – w dwudziestą rocznicę śmierci*, „Colloquium Salutis” 1993, nr 25, s. 5–18.
- Kumor B., *Kardynałat biskupa krakowskiego Jana Puzyny*, „Analecta Cracoviensia” 1985, nr 17, s. 493–504.
- Kumor B., *Historia Kościoła*, t. 1–8, Lublin 1973–1995.
- Lis J., *August Hlond 1926–1948, prymas Polski, kardynał, działacz społeczny, pisarz*, Katowice 1987.
- Malej W., *Kardynał Aleksander Kakowski w świetle własnych wspomnień*, „Nasza Przeszłość” 1958, nr 8, s. 243–279.
- Micewski A., *Stefan kardynał Wyszyński (1901–1981)*, Warszawa 2000.
- Nitecki P., *Kardynałowie Kościoła w Polsce*, Częstochowa 1999.
- Nitecki P., *Biskupi Kościoła w Polsce w latach 965–1999. Słownik biograficzny*, Warszawa 2000.
- Pater J., *Kardynałowie wrocławscy*, „Dolny Śląsk” 2000, nr 8, s. 40–43.
- Polak G., *Kto jest kim w Kościele*, Warszawa 1999.
- Prokop K., *Polscy kardynałowie*, Kraków 2001.
- Rybus H., *Królewicz kardynał Fryderyk Jagiellończyk jako biskup krakowski i arcybiskup gnieźnieński*, Warszawa 1935.
- Szetelnicki W., *Lwowianin na drogach świata. Władysław kardynał Rubin*, Roma 1985.
- Tarnowski S., *Kardynał Dunajewski, książę biskup krakowski. Wspomnienie pośmiertne*, Kraków 1894.
- Wolny J., *Sapieha Adam Stefan*, [w:] *Polski Słownik Biograficzny*, t. 34, Wrocław 1992–1993, s. 539–556.
- Zarębczan W., *Polacy w Watykanie*, Pelplin 2004.